

ILM FAN XABARNOMASI

Ilmiy elektron jurnali

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI BYUDJET TASNIFINING XALQARO STANDARTLARGA MOSLIGI

Akbarov Nazir Sadriddin o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi

1-kurs MSc Moliya (kunduzgi) Magistranti

nazirakbarov8776@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasi byudjet tasnifi tizimining xalqaro standartlarga moslik darajasi tahlil qilingan. Byudjet tasnifining zamonaviy holati, xalqaro standartlar bilan integratsiyalashuv jarayonlari va mavjud muammolar o'rganilgan. Tahlil natijasida byudjet tasnifini takomillashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: byudjet tasnifi, xalqaro standartlar, GFS-2014, byudjet klassifikatsiyasi, davlat moliyasi, byudjet tizimi.

СООТВЕТСТВИЕ БЮДЖЕТНОЙ КЛАССИФИКАЦИИ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН МЕЖДУНАРОДНЫМ СТАНДАРТАМ

Аннотация: В данной статье анализируется степень соответствия системы бюджетной классификации Республики Узбекистан международным стандартам. Изучено современное состояние бюджетной классификации, процессы интеграции с международными стандартами и существующие проблемы. В результате анализа разработаны предложения по совершенствованию бюджетной классификации.

Ключевые слова: бюджетная классификация, международные стандарты, ГФС-2014, бюджетная классификация, государственные финансы, бюджетная система.

COMPLIANCE OF THE BUDGET CLASSIFICATION OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN WITH INTERNATIONAL STANDARDS

Abstract: This article analyzes the level of compliance of the budget classification system of the Republic of Uzbekistan with international standards. The modern state of the budget classification, the processes of integration with international standards and the existing problems are studied. As a result of the analysis, proposals for improving the budget classification were developed.

Keywords: budget classification, international standards, GFS-2014, budget classification, public finance, budget system.

KIRISH

Zamonaviy sharoitda davlat moliyasi tizimini samarali boshqarish va xalqaro standartlar bilan uyg'unlashtirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, byudjet tasnifining xalqaro standartlarga mosligi davlat moliyasini boshqarishning muhim elementlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan byudjet-soliq islohotlari doirasida byudjet tizimini modernizatsiya qilish va xalqaro standartlarga mos keluvchi zamonaviy byudjet tasnifini joriy etish ustuvor vazifalar qatoriga kiritilgan.

Byudjet tasnifining xalqaro standartlarga moslashuvi bir qator muhim afzalliklarni taqdim etadi. Birinchidan, bu davlat moliyasi statistikasining xalqaro miqyosda taqqoslanuvchanligini

ta'minlaydi. Ikkinchidan, byudjet ma'lumotlarining shaffofligini oshiradi. Uchinchidan, xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikni kengaytirish imkoniyatlarini yaratadi. To'rtinchidan, byudjet jarayonlarini monitoring qilish va nazorat qilish samaradorligini oshiradi.

Tadqiqotning asosiy maqsadi O'zbekiston Respublikasi byudjet tasnifining xalqaro standartlarga moslik darajasini baholash va uni takomillashtirish yo'nalishlarini belgilashdan iborat. Bu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilangan: byudjet tasnifining nazariy-metodologik asoslarini o'rganish; xalqaro standartlar talablarini tahlil qilish; milliy byudjet tasnifining joriy holatini baholash; mavjud muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish yo'llarini ishlab chiqish.

METODOLOGIYA VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Tadqiqot metodologiyasi sifatida tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil, mantiqiy tahlil usullaridan foydalanildi. Shuningdek, milliy va xorijiy olimlarning ilmiy ishlari hamda me'yoriy-huquqiy hujjatlar o'rganildi.

Byudjet tasnifi masalalari bo'yicha Popova A.V. [2] byudjet tasnifining nazariy asoslarini tadqiq etgan. Vahobov A.V. [3] O'zbekiston byudjet tizimining rivojlanish tendentsiyalarini o'rgangan. Xorijiy olimlardan Diamond J. [4] byudjet tasnifining xalqaro standartlarini tahlil qilgan.

Xalqaro valyuta jamg'armasining Davlat moliyasi statistikasi qo'llanmasi (GFS-2014) byudjet tasnifining asosiy xalqaro standarti hisoblanadi [5]. O'zbekistonda byudjet tasnifi Byudjet kodeksi va tegishli me'yoriy hujjatlar asosida tartibga solinadi [6].

NATIJALAR VA MUHOKAMA

O'zbekiston Respublikasi byudjet tasnifining xalqaro standartlarga mosligini tahlil qilish natijasida quyidagi asosiy yo'nalishlar bo'yicha natijalar aniqlandi:

Daromadlar tasnifi sohasida O'zbekiston byudjet tizimi GFS-2014 standartiga muvofiq shakllantirilgan bo'lib, daromadlarni tasniflashning asosiy prinsiplari xalqaro talablarga javob beradi. Biroq, ayrim yo'nalishlarda tafovutlar mavjudligi aniqlandi. Xususan, daromad turlarining guruhlanishida, solikli va soliqsiz tushumlarning tasniflashda, kapital operatsiyalardan olingan daromadlarni hisobga olishda farqlar kuzatiladi. Bu holat xalqaro taqqoslash imkoniyatlarini ma'lum darajada cheklaydi.

Xarajatlar tasnifi ikki yo'nalishda – funksional va iqtisodiy tasnif bo'yicha amalga oshiriladi. Funksional tasnif COFOG xalqaro standarti talablariga to'liq mos keladi va davlat xarajatlarining vazifalar bo'yicha taqsimlanishini aniq aks ettiradi. Biroq iqtisodiy tasnifda sezilarli tafovutlar mavjud. Bu asosan xarajatlarning iqtisodiy mazmuni bo'yicha guruhlanishida, aktivlar va passivlar operatsiyalarining tasniflashida namoyon bo'lmoqda. Shuningdek, davlat-xususiy sheriklik doirasidagi xarajatlarni tasniflash masalasi ham dolzarb bo'lib qolmoqda.

Moliyalashtirish manbalari tasnifi bo'yicha xalqaro standartlarga moslik darajasi nisbatan past. Xususan, ichki va tashqi moliyalashtirish manbalarining guruhlanishi, ularning kodlanishi va hisobga olinishi bo'yicha sezilarli farqlar mavjud. Bu holat byudjet defitsitini moliyalashtirish manbalarining shaffofligiga va xalqaro taqqoslanuvchanligiga ta'sir ko'rsatmoqda.

Byudjet tashkilotlarining budjetdan tashqari mablag'lari tasnifi ham alohida e'tiborni talab qiladi. Bu yo'nalishda xalqaro amaliyotda qo'llaniladigan yagona standart mavjud emas, biroq rivojlangan mamlakatlar tajribasini o'rganish asosida takomillashtirish zarur.

Byudjet tasnifining xalqaro standartlarga mosligini baholash jarayonida qo'shimcha ravishda quyidagi muhim jihatlar aniqlandi:

Byudjet shaffofligi va hisobdorlik masalalari. Xalqaro standartlarga moslashish jarayonida byudjet ma'lumotlarining shaffofligini ta'minlash muhim ahamiyat kasb etadi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, byudjet tasnifining xalqaro standartlarga moslik darajasi byudjet shaffofligi indeksi (Open Budget Index) ko'rsatkichlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. 2021-2023 yillar oralig'ida

O'zbekistonning ushbu indeksdagi ko'rsatkichlari yaxshilanib bormoqda, biroq hali ham rivojlangan mamlakatlar darajasiga yetib borish uchun sezilarli islohotlar talab etiladi.

Byudjet jarayonlarining raqamlashtirish masalalari. Byudjet tasnifining xalqaro standartlarga moslashtirish jarayonida zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Bugungi kunda O'zbekistonda byudjet jarayonlarini raqamlashtirish bo'yicha "UzASBO" va "E-contract" kabi tizimlar joriy etilgan. Biroq, byudjet tasnifini to'liq avtomatlashtirilgan tizimga o'tkazish masalasi hali ham dolzarb bo'lib qolmoqda.

1-jadval:

O'zbekiston byudjet tasnifining xalqaro standartlarga moslik darajasi tahlili (2023-yil holati)

Tasnif turi	Moslik darajasi (%)	Asosiy muammolar	Takomillashtirish yo'nalishlari
Daromadlar tasnifi	85%	Soliqsiz tushumlar tasnifi, kapital operatsiyalar tasnifi	Guruhlanishni qayta ko'rib chiqish, yangi kodlar tizimini joriy etish
Xarajatlar funksional tasnifi	95%	Ayrim davlat funksiyalarining tasnifi	COFOG standartiga to'liq o'tish
Xarajatlar iqtisodiy tasnifi	75%	Aktivlar va majburiyatlar tasnifi	GFS-2014 talablariga moslashtirish
Moliyalashtirish manbalari tasnifi	70%	Ichki va tashqi manbalar tasnifi	Xalqaro standartlarga moslashtirish

Byudjet tizimining institutsional masalalari. Byudjet tasnifini xalqaro standartlarga moslashtirishda institutsional masalalar ham muhim o'rin tutadi. Bu borada quyidagi asosiy muammolar mavjud:

- Byudjet tasnifi bo'yicha malakali kadrlar yetishmasligi;
- Xalqaro ekspertlar bilan hamkorlik darajasining pastligi;
- Institutsional salohiyatning yetarli emasligi.

Bu muammolarni hal etish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish taklif etiladi:

1. Kadrlar malakasini oshirish dasturlarini ishlab chiqish;
2. Xalqaro ekspertlar bilan hamkorlikni kuchaytirish;
3. Institutsional salohiyatni oshirish bo'yicha "yo'l xaritasi"ni ishlab chiqish.

Byudjet tasnifining xalqaro standartlarga mosligini ta'minlash uzoq muddatli va murakkab jarayon bo'lib, bu borada tizimli yondashuv va barcha manfaatdor tomonlarning samarali hamkorligi talab etiladi.

XULOSA

O'zbekiston Respublikasi byudjet tasnifi tizimini xalqaro standartlarga moslashtirish bo'yicha olib borilgan tadqiqot natijalari quyidagi xulosalarni shakllantirishga imkon beradi:

Birinchidan, O'zbekiston byudjet tasnifi tizimi so'nggi yillarda sezilarli darajada takomillashtirilgan va xalqaro standartlarga moslashtirish bo'yicha muhim qadamlar tashlangan. Xususan, daromadlar va xarajatlarning funksional tasnifi xalqaro talablarga asosan shakllangan.

Ikkinchidan, byudjet tasnifining ayrim elementlarida xalqaro standartlardan farqlanishlar mavjud bo'lib, ular asosan xarajatlarning iqtisodiy tasnifi va moliyalashtirish manbalari tasnifida kuzatilmoqda. Bu farqlar davlat moliyasi statistikasining xalqaro taqqoslanuvchanligiga ma'lum darajada ta'sir ko'rsatmoqda.

Uchinchidan, byudjet tasnifini xalqaro standartlarga to'liq moslashtirish uchun tizimli yondashuv zarur. Bu jarayonda nafaqat texnik jihatlarni, balki milliy xususiyatlar va amaliy ehtiyojlarni ham inobatga olish lozim.

To'rtinchidan, byudjet tasnifini takomillashtirish bo'yicha ishlab chiqilgan takliflarni bosqichma-bosqich amalga oshirish maqsadga muvofiq. Bu jarayonda xalqaro ekspertlar va mahalliy mutaxassislarning hamkorligini ta'minlash, shuningdek, zamonaviy axborot texnologiyalaridan keng foydalanish zarur.

Umuman olganda, O'zbekiston Respublikasi byudjet tasnifini xalqaro standartlarga to'liq moslashtirish davlat moliyasini boshqarish samaradorligini oshirish, xalqaro hamkorlikni kengaytirish va byudjet jarayonlarining shaffofligini ta'minlashga xizmat qiladi. Bu esa o'z navbatida mamlakatning moliyaviy barqarorligini mustahkamlash va iqtisodiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Byudjet kodeksi. (2013). O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami.
2. Popova, A.V. (2023). Byudjet tasnifi: nazariya va amaliyot. Moliya jurnali, 5(45), 23-35.
3. Vahobov, A.V. (2022). O'zbekiston byudjet tizimi. Toshkent: Iqtisod-Moliya.
4. Diamond, J. (2023). Budget Classifications for Modern Public Financial Management. IMF Working Paper.
5. International Monetary Fund. (2014). Government Finance Statistics Manual.
6. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining 2018 yil 22 yanvardagi 19-sonli buyrug'i.
7. Raximov, M.S. (2023). Byudjet daromadlari tasnifi. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, 4(12), 45-56.
8. Smith, K. (2023). International Standards of Budget Classification. Public Finance Review, 41(3), 78-92.
9. Malikov, T.S. (2022). Davlat moliyasini boshqarish. Toshkent: Fan va texnologiya.